

Бугайова В.О., аспірант

Харківська державна академія культури

ВЕСІЛЬНЕ ВБРАННЯ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Анотація. Розглядаються джерела європейської традиції весільного костюма в Україні та специфіка формоутворення всіх його елементів на сучасному етапі. Окрім одягу увага приділяється особливостям головного вбрання, прикрас та аксесуарів. Досліджується символічне значення таких елементів, як фата, весільний букет, обручка тощо.

Ключові слова: весільний костюм, одяг, прикраси, аксесуари, символ.

Аннотация. Рассматриваются источники европейской традиции свадебного костюма в Украине и специфика формообразования всех его элементов на современном этапе. Кроме одежды внимание уделяется особенностям головных уборов, украшений и аксессуаров. Исследуется символическое значение таких элементов, как фата, свадебный букет, обручальное кольцо и т. д.

Ключевые слова: свадебный костюм, одежда, украшения, аксессуары, символ.

Annotation. We examine foundation of European heritage of wedding costume in Ukraine and peculiarity of all its components shaping, as things now stand. Besides clothing attention focuses on head-dress, decoration, accessories. Symbolical sense of such elements as bridal veil, wedding bunch, wedding ring etc is analysed.

Key words: wedding costume, clothes, decoration, accessories, symbol.

Постановка проблеми. Значні соціокультурні зрушення в українському суспільстві знаходять відображення в театральному мистецтві, а театралізація пронизує товщу різноманітних сфер людського буття. Яскравим прикладом цих процесів є весілля, яке завжди було справжньою виставою, дія якої розгорталася за особистим сценарієм, мала визначені дійові особи та засоби художньої виразності, а нині набуває статусу прем'єрного показу. Значне смислове навантаження в цьому театралізованому дійстві має весільний костюм, який є не тільки потужним засобом художньої виразності, але й позначає родинні й взагалі соціальні стосунки, відстежує трансформацію звичаїв та створює образ сучасної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історії чоловічого і жіночого весільного вбрання, його структура та основні функції, зокрема, соціальна, захисна, символічна, ґрунтуються на працях таких відомих дослідників історії костюма, як О. Гербенкова, Л. Кібалова, Р. М. Кірсанова, Ф. Ф. Комісаржевський, М. Ломарова та О. Л. Шевнюк. Особливості формоутворення сучасного весільного вбрання розглядаються на основі праць З. Васіної, І. Коконіної та Н. Самсонадзе.

Метою статті є дослідження історії виникнення і особливостей сучасного весільного костюма.

Виклад основного матеріалу. Весільні сукні й інші аксесуари з'явилися в Україні відносно недавно і здебільшого наслідують європейську традицію, згідно з якою, наприклад, білий колір сукні нареченої увійшов у моду разом зі стилем ампір в епоху Наполеона. Довгий час весільної сукні як окремого типу костюма не існувало, її функції виконував найкращий чи найдорожчий одяг для вінчання. Слід зауважити, що термін «весільна сукня» існує виключно в радянській термінології, оскільки шлюб при соціалізмі не був церковним. У контексті дослідження історичного костюма доречніше використовувати термін «вінчальна», тобто сукня, в якій «йшли під вінець», вінчалися.

Без сумніву, на весільний костюм мають вплив віросповідання і національна приналежність — одяг, в якому беруть шлюб католики, православні, іудеї, мусульмани, значно відрізняється один від одного. Це істотна обставина, оскільки вона вимагає позначити рамки нашого дослідження, а саме, обмежитися аналізом європейського весільного вбрання.

Перші повідомлення про весільний костюм знаходимо в античності. Туніку тексту римські дівчата одягали двічі в житті — на день повноліття і в день весілля, в останньому випадку вбрання доповнювалося червоно-буною вуаллю. Ф. Ф. Комісаржевський так описує цю туніку: «довга, щільна, не стягнута поясом, без жодної складки» [7, с. 51], хоча для античного одягу складки були обов'язковими, а драпіровка — основою формоутворення костюма.

Найперші зображення середньовічного весільного костюма відносяться до XV століття. Головне, що збереглося в готичному весільному костюмі із старовини, — це його новизна; весільне вбрання повинне було бути не просто найкращим, а неодмінно новим, одягатися вперше, його спеціально виготовляли для цієї церемонії. Вінчальна сукня замовлялася разом із приданим нареченої і складала частину цього приданого. Пізніше весільна сукня одержала статус майна, що передавалося у спадок, і онука могла вінчатися в бабусиній весільній сукні, але за умови, що бабусине подружжя життя було

Надійшла до редакції 2.03.2010

щасливим, інакше успадкування весільної сукні могло спричинити зло.

На голові середньовічної нареченої красувалася головний убір у формі готичної башти — «енен». Висота цього справжнього витвору мистецтва залежала від рангу знатності, наприклад, королева мала право одягати енен завбільшки півтора метра, принцеси — метрової висоти, придворні дами — до 50–60 см.

Робили енен на каркасі з китового вуса, металу або накрохмаленого полотна; зверху натягували шовк або іншу дорожцю тканину та прикріплювали довгу прозору вуаль, яка сягала підлоги. Іноді замість вуалі використовували невеликий шлейф. Часто вуаль закривала обличчя вельможної пані. Популярним було драпірувати вуалями весь енен. У такому разі за допомогою металевих вусиків і булавок з вуалей створювали ефект крилець метелика. Волосся, яке виглядало з-під ененна, голили, залишаючи лише маленький трикутник посередині лоба [8, с. 135]. Ходити і навіть стояти з таким предметом на голові було дуже важко, от чому наречені того часу завжди опускали голову донизу — це дозволяло утримувати енен, заважаючи йому впасти. Колірна гама середньовічного весільного костюма не регламентувалася і тому відрізнялася різноманітністю.

У XV ст. при французькому дворі почали влаштовувати так звані «білі бали» — гуляння і святкування, присвячені якій-небудь темі, де всім гостям належало бути в білому. Таким чином, саме Франція започаткувала тематичні костюми однієї колірної гами.

У XVII ст. сукні білого кольору носили королеви під час трауру, тому їх називали «Білими королевами» або «Білими Дамами». Вважають, що вперше білу весільну сукню вдягнула шотландська королева Марія Стюарт, щоб показати траур за своїм попереднім чоловіком.

Червоний колір став найбільш популярним для уборів наречених наприкінці готичного періоду і в епоху Ренесансу. Проте, поява в XVI ст. такої релігійної течії, як протестантизм, і його німецької гілки — лютеранства, змусило відійти від яскравих кольорів.

Саме з Німеччини походить ідея пріоритету чорного кольору, підхоплена потім іспанцями й італійцями. Технічно широке використання чорного кольору стало можливим після відкриття Америки, звідки, разом з безліччю інших небачених рослин і предметів, був привезений чорний фарбник у кількості, достатній для масового вживання на території Європи. У попередні ж століття чорна фарба була дуже дорогою і недоступною більшості населення [4]. Неабияке значення мав і той факт, що у символіці кольору того часу чорний асоціювався з вірністю в стосунках.

У XIX ст. дівчата з вищого світу надавали перевагу білим бальним сукням. Для багатьох з них бал був єдиною можливістю виходити в світ, тут дівчина знайомилася з майбутнім чоловіком, отже бал був експозицією весілля.

Наймоднішим матеріалом для вінчальної сукні в XIX ст. стали блонди — особливий вид мережива. Блонди були шовковими на відміну від решти мережив, які випліталися з льняних ниток; вони виготовлялися на тюлевій сітці, по якій шовком вишивалися різноманітні орнаменти, здебільшого за квітковими мотивами. Блонди відрізнялися надзвичайно красивим золотистим відтінком білого кольору. Сукня з блондами шилася на шовковому чохла, неодмінним елементом вінчального наряду була фата з блонд, настільки довга, наскільки це дозволяв добробут нареченої.

На рубежі XIX і XX ст. об'єм весільних суконь значно скоротився. Їх стали обробляти машинним мереживом і спеціальними дерев'яними гульками, обмотаними шовком — характерною прикметою декоративного рішення костюма в епоху модерна. Іншою особливістю суконь цього періоду була відсутність декольте і комір-стійка.

Із закінченням Першої світової війни з жіночого весільного костюма зник корсет і з'явилася виражена тенденція до заниження талії. Флердоранж почали замінювати букетом квітів: спочатку це були білі троянди, а у 1930-ті рр. наймоднішими квітами нареченої стали кали. У цей період наречені використовують достатньо виражений грим і яскравий манікюр. У декорі одягу і зачісці часто використовувалося пір'я [6, с. 63].

У XX ст. весільний костюм зазнає незлічених змін. Наречена 20–30-х рр. одягнена в білу пряму, досить просту сукню, яка ледве прикриває коліна, з низькою лінією талії; фігура нагадує хлопчачу. На дуже коротке волосся накинуто фата, поверх якої надітий флердоранж. Цей стиль нагадував модні в той час облягаючі капелюшки-казанки, які спускалися низько, на самого лоба. Моду, на весільні сукні в тому числі, творить Коко Шанель, яка вважає, що по-справжньому елегантний одяг не повинен сковувати рухи.

Друга світова війна вносить свої корективи у весільну сукню, вона стає строгішою, з чіткими лініями. У післявоєнні роки в моду повертається романтичність, якомога більше втілена у весільному вбранні. Весільна сукня має довгу спідницю, легку і ефірну. Моду на весільне вбрання узурпує Крістіан Діор, який пропонує приталені сукні з пишною по коліна спідницею.

У 60-ті рр. відбувається справжня революція жіночого одягу — в моду входить міні, для якого характерною є лаконічність форми. Сексуальність як головна модна тенденція проникає й у весільний костюм, який, здавалося б, значною мірою підлягає традиції. Згодом весільне вбрання набуває стандартного глобалізованого формату.

Нині загальна тенденція в моді творити свій оригінальний індивідуальний образ знаходить яскраве втілення у весільному вбранні. Намагаючись уникнути шаблону, молодята звертаються до етнічних елементів: застосування старовинних обрядів і використання сучасного одягу в етнічному стилі. Наприклад, оригінального крою чоловіча сорочка і вишукана жіноча блуза навипуск з тканим узором «червоним і чорним по білому», оздоблена мережою.

3. Васіна визначає: «Ручне ткацтво чистою бавовняною ниткою на старовинному ткацькому верстаті за традиційною технологією створює м'яку, приємну на дотик тканину. Дбайливі жіночі руки наповнюють це вбрання для наречених доброю, захисною енергетикою. Молодята в такому вбранні ніби потрапляють під захист українських Берегинь, що неодмінно зробить майбутній шлюб більш надійним» [1, с. 26].

Серед розмаїття сучасних весільних суконь можна виділити наступні типи:

- сукня з вишивкою бісером — це сукня з вузьким ліфом і пишною спідницею з сатину, легкої тафти або шовку, оздоблена рюшами, інколи з довгим шлейфом;
- сукня в стилі ампір із завищеною лінією талії, ліф прикрашений вишуканою вишивкою «білим по білому», спідниця легка і вільно спадає;

- романтична сукня — це сукня простого крою на каркасній основі (корсет і кринолін) з матового або блискучого жакарду з вибитим малюнком;
- вузька сукня — довга, щільно облягає фігуру, здебільшого з глибоким декольте і довгим шлейфом;
- коротка сукня довжиною до коліна або вишукане міні з шовку, поліестеру, органзи [2].

Звичай прикривати голову молодої існує в багатьох народів з давніх-давен. Спочатку це було покривало, потім його замінила фата. Покривало виконувало насамперед захисну функцію: а) захищало від заздрісних поглядів, що могли зурочити наречену; б) оберігало її від злих духів. Тому найперша фата в історії людства була з щільної, непрозорої тканини, повністю закривала обличчя нареченої не тільки від сторонніх очей, але й від закоханих очей майбутнього чоловіка.

Соціальна функція фати визначала підлегле положення жінки стосовно чоловіка. З моменту народження дівчина знаходилася під заступництвом батька; виходячи заміж, одягаючи фату, вона нібито звільнялася від батьківської протекції, щоб повністю перейти під опіку чоловіка, який був зобов'язаний утримувати її та нести відповідальність за неї й майбутніх дітей.

Нині фату шують з прозорого шовку і мережива, щоб показати наречену в усій красі її молодості. Функція фати — додати шарму і вишуканості, а не приховувати наречену. Модною моделлю стала пишна багатоярусна фата середньої довжини, верхній шар якої може прикривати обличчя нареченої; особливо це стосується обряду вінчання. Яруси такої фати можуть бути однакової чи різної довжини, поступово збільшуючись від лінії плеча і до талії. Фата може нібито «стікати» водоспадом, переходячи в шлейф, або ніжно струменіти з-під невеликого вінка з білих квітів, що прикрашає голову нареченої. Оздоблюється фата зазвичай по краю атласною стрічкою, нешироким мереживом або вишуканою вишивкою.

До аксесуарів весільного плаття належить маленька сумочка-мішечок під назвою «помпадур»; рукавички, довжина яких залежить від рукавів сукні: довгі, вище ліктя, рукавички доповнюють сукню без рукавів, рукавички до ліктя або трошки вище зап'ястя — сукню з короткими рукавами, не вище зап'ястя — сукню з довгими рукавами.

Доречними прикрасами можуть бути перлинове намисто, тонкий золотий чи срібний ланцюжок з медальйоном чи підвіскою. Зазвичай на весіллі одягають прикрасу — подарунок нареченого.

Не тільки аксесуаром, а певним символом є весільний букет. З ним пов'язане дійство, яке несе важливе смислове навантаження — кидати квіти незаміжнім подругам, щоб вони також знайшли собі пару. У жодному разі не можна кидати квіти, подаровані нареченим; для цього існує букет-дублер. Дана традиція має європейське коріння. В Україні з цією метою наречена роздавала стрічки з весільного вінка, спочатку незаміжнім сестрам, а потім подругам.

Сучасний весільний букет має найрізноманітніші форми: лінійну, круглу, кулясту, букет-краплю і каскадну, коли квіти немов спадають від основи букета. Оригінально виглядає букет у формі кошика, муфти або навіть жезла. Але за всіма цими фантазіями незмінною залишається символіка квітів, наприклад, жовті квіти віщують розлуку, тому не годяться для весільного букета. Отже слід вибирати з білих, рожевих, червоних,

зрідка — блакитних квітів. Символічне значення має не тільки колір, а й сама квітка, так, ромашка несе в собі спокій і доброту, лілея — чистоту і непорочність, маргаритка — лицарський культ «Прекрасної Дами», незабудка — вірність і сталість, тощо [3].

Сучасний чоловічий весільний костюм складається з речей, які мають не менш довгу історію, ніж сукня нареченої. Фрак, візитка, сюртук, смокінг виникли ще на початку XIX ст. Парадним костюмом завжди вважався фрак. Спочатку він був повсякденним одягом, а згодом його почали одягати на особливо святкові та офіційні заходи. Нині цей одяг нагадує сюртук з англійським коміром, загостреними спереду полами на рівні талії і двома довгими вузькими фалдами. Фрак, як й інший згаданий одяг, доповнюють біла сорочка і краватка-метелик або краватка-пластрон.

Візитку (англ. morning coat) одягали англійські денді під час ранкових візитів — звідси і назва одягу. Візитки також схожі на сюртук з бортами, які від лінії талії поступово звужуються донизу, внаслідок чого розходяться в сторони, утворюючи спереду конусоподібний виріз. Штани до візитки повинні бути обов'язково смугасті.

Сюртук — це широкий чоловічий одяг з довгими полами. Нині особливо актуальним є однобортний сюртук довжиною до середини стегон, з англійським коміром, високою застібкою на чотирьох гудзиках.

Смокінг — клубний піджак, який одягали джентльмени для неформальних зустрічей з друзями або партнерами по бізнесу. Традиційний смокінг — це піджак чорного кольору, сильно відкритий на грудях, з довгими лацканами, оздобленими чорним шовком. Він може бути як однобортним, так і двобортним, зі стоячим коміром або коміром-шалькою, на двох, чотирьох або шістьох гудзиках. Смокінг носять з чорними брюками, обов'язковим елементом яких є шовкові лампаси. У нагрудну кишеню кладуть хустинку або бутоньєрку — квітку в петлиці.

Звичай прикрашати костюм нареченого квітами існує в Україні з давніх-давен. Так, квіти або, навіть, невеличкі віночки кріпили до головного вбрання. Квітами прикрашали одяг свідка, батьків та запрошених гостей. За європейською традицією бутоньєрку робили з квітів букета нареченої. Нині це може бути квітка, яку хлопець вперше подарував дівчині, або троянда — символ палкого кохання. Квіти мають свою символіку, наприклад, хризантема втілює життєрадісність і чесність майбутнього чоловіка, орхідея говорить про захоплення красою нареченої, а гор腾зія символізує мужність і відданість. Бутоньєрка в петлиці фракта або смокінгу повинна мати білий колір [5].

Підсмокінг вдягають пояс-кушак або жилетку. Нині справжнім шиком вважаються жилетки з натурального шовку. Зазвичай спинка виготовляється з однотонної тканини більш тонкої фактури, ніж на передніх пілках жилетки. Ззаду може бути ремінчик-затяжка, виріз на грудях невеликий, спеціально під краватку. Головна вимога — тканина краватки і переду жилетки повинні бути подібними. Колір цієї важливої частини чоловічого костюма може бути різноманітним — від пастельного до яскравого, використовуються навіть візерунчасті тканини.

Краватка в сучасному весільному чоловічому костюмі має традиційні європейські витоки. Це може бути бантик — плоский, вузький та компактний, або «метелик» — широкий по краях, зі складками, які

розходяться з центру. Ескот — подовжена хустина, яку зав'язують у великий вузол; у центрі вузла — булавка з перлиною або з діамантовою головкою. Лавальєр — широка біла хустина, зав'язана в акуратний невеличкий вузол з короткими широкими кінцями, які вишукано драпіруються.

Одним з головних атрибутів не тільки самого весілля, а й усього подальшого сімейного життя є обручка — символ, який підтверджує подружній статус. За всіх часів форма обручки залишалася незмінною. Це кільце — замкнене коло, яке є знаком усього незмінного, стабільного, вічного. Отже кільце — це символ вічної любові й вірності, гарантія того, що двоє люблячих сердець завжди знаходитимуться один поряд з одним, допомагатимуть один одному в радості й печалі та ніколи не розлучатимуться.

Обручки із золота вперше з'явилися в єгиптян, які носили їх на безіменному пальці лівої руки, оскільки вірили, що саме від цього пальця прямо до серця веде «артерія любові».

Особливою силою наділяли обручки й стародавні римляни. Вони дарували своїм дружинам обручки у формі ключа на знак того, що жінка береться розділяти з чоловіком усі обов'язки й допускається до управління домом як рівноправний партнер. У римлян вперше з'явився і обряд заручин: наречений дарував батькам нареченої просту металеву обручку як символ зобов'язань і здатності утримувати наречену.

Традиція одягати обручку під час заручин на палець нареченої тісно пов'язана зі звичаєм дарувати або купувати жінку. Обручка у цій ситуації виступала гарантом виконання угоди, давала знати іншим чоловікам, що жінка вилучається зі свобідного обміну. Отже церемонія заручення була важливішою за саме весілля — просте завершення вдалих заручин. Тільки за часів християнства обручка стала частиною весільного обряду.

Деякі дослідники вважають, що у IX ст. Папа Римський Микола дозволив християнам підтверджувати шлюбну угоду обручкою. Відтоді обручка стала означати не лише матеріальну угоду, а й служити символом вірності, сталості та кохання. Цікаво, що в XV ст. відповідно до церковного статусу при одруженні нареченому на знак його сили одягали залізну обручку, а нареченій на знак ніжності й цнотливості — золоту. Пізніше наречений отримував золоту обручку, а наречена — срібну [2].

Протягом багатьох століть обручці приписувалося містичне значення — впливати на долю подружньої пари. Існує чимало пов'язаних з цим прикмет. Наприклад, втрата чи поломка обручки сприймається як провісник того, що укладений шлюб через якусь причину може бути зруйнований. Упустити обручку під час весілля також вважається поганою прикметою. Знімати її в деяких країнах можна лише після народження першої дитини. Не слід також свою обручку давати міряти комусь, тому що це призводить до стороннього втручання в стосунки, і сім'я розпадеться.

Батьки можуть передавати свої обручки дітям лише в тому випадку, якщо досвід їх сімейного життя позитивний. Якщо обручка передає досвід шлюбу, що розпався, від неї краще позбутися. А ось обручки з позитивним шлюбним досвідом варто берегти й передавати тій дитині, яка на це заслуговує, оскільки людина, яка не гідна передачі щасливого досвіду, цю обручку загубить. Слід піклуватися про обручку,

зберігаючи її яскравою і блискучою, тоді шлюб буде захищений від турбот і невірності.

Сучасні вимоги до чоловічої обручки — строгість, лаконізм ліній та пропорцій, витонченість декору, добірність форм. Ця магічна річ мало піддається капризам моди. Чоловіча обручка може мати строгий геометричний орнамент, виконаний емаллю по білому або жовтому золоту, чіткі, тверді грані. Запонки й записки для краваток не повторюють буквально декоративних мотивів, але водночас створюють враження довершеного ансамблю.

Гравірування на обручках додає їм символічного змісту. Зазвичай гравірування виконується на внутрішній стороні обручки. Це може бути ім'я або ініціали подружжя і дати весілля або короткі, але змістовні слова кохання. Перевага надається плоскій або округлій формі, тому що, згідно сучасним міфам, глибока гравіровка з гострими кутами призводить до загострення стосунків, що не сприяє їх гармонії.

Традиційний матеріал обручки — золото, але нині все частіше використовується платина — дуже щільний і міцний метал, набагато міцніший за золото. Основною властивістю цього металу є чистота, ювелірні вироби з платини на 95 % складаються з чистого металу, на відміну від білого золота, що є сплавом багатьох металів. Завдяки високій міцності платини, подряпини не знімають, а лише зміщують метал, а яскравий білий блиск платини ніколи не темніє — адже це її натуральний колір. Завдяки цим характеристикам зрозуміло, чому все більше наречених надають перевагу обручці саме з платини.

Висновки. Таким чином, сучасний весільний костюм в Україні має європейські корені. Особливо це спостерігається у міському середовищі Східної України. Сучасна мода на весільний костюм визначається гнучкістю і еkleктичністю, в ній об'єднуються і змішуються різні стилі й напрями, немає стандартних рішень, отже це — царина фантазії й творчості.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення специфіки традиційного українського весільного костюма з урахуванням регіону походження наречених, а також весільної обрядовості як в історичному, так і в сучасному контекстах.

Література:

1. Васіна З. Український літопис. Вбрання. Т. 1 / З. Расіна. — К.: Мистецтво, 2003. — 26 с.
2. Весільне плаття [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ksvadbe.com/dress01.htm. — Загл. с екрана. 22.12.2009.
3. Золотницький Н. Цветы в легендах и преданиях / Н. Золотницький. — К.: Мистецтво, 1999. — 384 с.
4. Кибалова Л. Иллюстрированная энциклопедия моды / Л. Кибалова, О. Гербенкова, М. Ломарова; пер. И. М. Ильинской и А. А. Лосевой. — Изд. 3-е. — Прага: Артня, 1988. — 608 с.
5. Кирсанова Р. М. Сценический костюм и театральная публика в России XIX века / Р. М. Кирсанова. — Калининград: «Янтарный сказ»; М.: Изд-во «Артист. Режиссер. Театр», 1997. — 384 с.
6. Коконова И. Женщина и ее платье: Век XX / И. Коконова, Н. Самсонадзе. — М.: Инкомбук, 2000
7. Комиссаржевский Ф. Ф. История костюма / Ф. Ф. Комиссаржевский. — М.: Астрель: АСТ: Люкс, 2005. — 336 с.: ил.
8. Шевнюк О. Л. Історія костюма: Навч. посіб. / О. Л. Шевнюк. — К.: Знання, 2008. — 375 с.